

LOGOPSIXOLOGIYA VA PSIXOLOGIK KORREKSIYA METODLARI FANINING RIVOJLANISH TARIXI

Djurayeva Sohiba Barat qizi

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Pedagogika Univeriteti Pedgogika Psixologiya fakulteti
o'qituvchi

Asilova Iroda Eldorovna

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Pedagogika Univeriteti Pedgogika Psixologiya (logopediya)
yo'nalishi 3 – kurs - 515.22 guruh talabasi
irodatoshtemirova081@gmail.com

Anatatsiya: *Ushbu maqolada logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari fanining tarixiy shakllanish bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, bu sohalarning asoschilari, ilmiy nazariyalari hamda zamonaviy amaliy yondashuvlari tahlil qilingan. Nutqiy buzilishi bo'lgan bolalar bilan ishlashda logopedik va psixologik yondashuvlar qanday uyg'unlashtirilayotgani ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *logopsixologiya, psixologik korreksiya, nutq buzilishi, rivojlanish bosqichlari, kognitiv terapiya, o'yin terapiyasi*

Kirish

Logopsixologiya – bu logopediya va psixologiya fanlari kesishmasida yuzaga kelgan, nutqiy buzilishli bolalarning psixik holatini chuqur tahlil qiluvchi sohadir. Psixologik korreksiya metodlari esa turli psixologik muammolarni aniqlash va tuzatishga qaratilgan yondashuvlar to'plamidir. Ushbu fanlar taraqqiyotining tarixiy yo'li ularning o'zaro uzviy aloqasini, dolzarbligini va amaliyotdagi ahamiyatini ko'rsatib beradi. Logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari boshida nutq buzilishlarini tibbiy va psixologik nuqtai nazardan tahlil qilishga qaratilgan edi. Nutq buzilishi bo'lgan bolalar o'rganilgan muammolarni hal qilish uchun faqat logopediya orqali tuzatiladigan holatlar sifatida qaralgan. Shu bilan birga, psixologik nuqtai nazar ham ilk bor psixologiya asoschisi, mashhur psixoanalitik Sigmund Freud tomonidan ishlab chiqilgan. Uning fikricha, inson ruhiyatida nutq buzilishlari ko'plab psixologik faktorlar bilan bog'liq. Sovet Ittifoqida bu soha o'zining eng yuksak rivojlanish davrini boshdan kechirdi. Lev Vygotskiy, A.R. Luriya kabi olimlar logopsixologiyaning asoslarini yaratishda katta rol o'ynadilar. Vygotskiy o'zining "yaqin rivojlanish zonasi" kontseptsiyasida bolaning salohiyatini maksimal darajada rivojlantirish uchun psixologik yordam berish zarurligini ta'kidladi. Bu nazariya bolalarning rivojlanishini logopedik tuzatishlar bilan mustahkamlashda zamonaviy psixologiya va pedagogikaning integratsiyasi zarurligini ko'rsatdi. Bugungi kunda logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari yanada murakkablashgan va ko'plab uslublar bilan to'ldirilgan. Shuningdek, nutqiy buzilishlarni tuzatishda kognitiv-behavioral terapiya (CBT), art-terapiya, qum terapiyasi kabi zamonaviy psixologik metodlar faol qo'llanilmoqda.

Kognitiv terapiya asosida, nutqiy xatolarni tahlil qilish va psixologik to‘siqlarni bartaraf etish maqsadida bolalarga salbiy fikrlarni o‘zgartirish, ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga qaratilgan individual yondashuvlar amalga oshiriladi. Nutq buzilishlarining tuzatish jarayonida psixologik yondashuvlar va pedagogik uslublarning integratsiyasi muhim ahamiyatga ega. O‘yin terapiyasi, san‘at terapiyasi, interaktiv o‘yinlar va zamonaviy texnologiyalar yordamida bolalar bilan ishlash, nutq va psixologik salohiyatini bir vaqtning o‘zida rivojlantirishga imkon beradi. Shu tarzda, logopsixologiya o‘zining an‘anaviy metodlari bilan birga, ilg‘or psixologik va pedagogik yondashuvlar bilan to‘ldirilgan. Bugungi kunda, logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari asosan maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar bilan ishlashda qo‘llaniladi. Ular nutq va kognitiv jarayonlar bo‘yicha kasalliklar yoki rivojlanish nuqsonlari bo‘lgan bolalarga maxsus yordam ko‘rsatadi. Misol uchun, dizleksiya (o‘qish va yozishda qiyinchiliklar) yoki dizartriya (nutqni boshqarishdagi muammolar) kabi buzilishlar bo‘lgan bolalar uchun maxsus psixologik yordam va logopedik usullarni qo‘llash zarur. Hozirgi zamon tendentsiyalariga ko‘ra, IT texnologiyalarining qo‘llanilishi hamda o‘yin va san‘at terapiyasining ishlatilishi nutqiy buzilishlarni bartaraf etish jarayonida muhim o‘rin tutmoqda. Interaktiv o‘yinlar va virtual o‘qituvchilar yordamida bolalarning nutqiy rivojlanishini kuzatish, tuzatish va yordam berish mumkin. O‘yin va san‘at terapiyasining asosiy maqsadi bolaning emotsional, kognitiv va psixomotor rivojlanishini rag‘batlantirish orqali nutqiy va psixologik to‘siqlarni bartaraf etishdir.

1. Ilk bosqich: Psixoanaliz va tibbiy psixologiyaning ta‘siri

Logopsixologiyaning ilmiy shakllanishi XX asr boshlarida, avvalo, V. Stern, S. Freyd, K. Yung, A. Adlerlarning psixologik ta‘limotlari bilan boshlangan. Ularning inson ruhiyati, shaxs rivoji, ongsizlik va travmalar haqidagi g‘oyalari keyinchalik logopedik amaliyotga ham singdirildi.

Freydning travma nazariyasi boladagi nutq buzilishlarini chuqur emotsional holatlar bilan bog‘lab tushuntirishga harakat qildi. Bu uslub hozirgi zamon art-terapiya, psixoanalitik suhbatlar va o‘yin terapiyasining shakllanishiga asos bo‘ldi.

2. Sovet psixologiyasi va Vygotskiy maktabi

Sovet Ittifoqida L.S. Vygotskiy, A.R. Luriya, R.E. Levina singari olimlar logopsixologik fan asoschisi bo‘lib tanilgan. Ularning nazariyalariga ko‘ra: Bola nutqiy buzilishlari shaxsning umumiy psixik rivojiga ta‘sir qiladi. “Yaqin rivojlanish zonasi” orqali bola salohiyati tashqi yordam bilan namoyon bo‘ladi. Nutq va tafakkur o‘zaro chambarchas bog‘liq. R.E. Levina nutqiy buzilishi bo‘lgan bolalarda e‘tibor, xotira, fikrlashdagi og‘ishlarni chuqur tahlil qilgan va psixologik tuzatish metodikalarini ishlab chiqqan.

3. Zamonaviy yondashuvlar va fanlararo integratsiya

Bugungi kunda logopsixologiya keng qamrovli yondashuvlarga ega: Kognitiv-behavioral terapiya – bolaning noaniq yoki salbiy fikrlarini o‘zgartirish orqali nutqiy faoliyatga ijobiy ta‘sir ko‘rsatish. O‘yin terapiyasi, qum terapiyasi, art-terapiya kabi yumshoq metodlar emotsional va nutqiy bloklarni yechishga xizmat qiladi. IT yondashuvlar: interaktiv dasturlar, mobil ilovalar yordamida individual korreksiya rejasi ishlab chiqiladi. Logoped, psixolog, defektolog va ota-onalar hamkorligida logopsixologik yondashuvlar bolalarning nutqiy va psixik rivojlanishini samarali qo‘llab-quvvatlaydi. Logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari o‘zining shakllanishida turli bosqichlardan o‘tib, bugungi kunda integratsiyalashgan, fanlararo yondashuvga aylangan. Ularning asosiy vazifasi – bolaning individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlab, nutqiy va psixik muammolarni bartaraf etishdir. Zamonaviy amaliyot bu fanlarning nafaqat klinik, balki pedagogik va ijtimoiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatmoqda.

Foydalangan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. Psixologiya va pedagogika asoslari. – Moskva, 1934.
2. Levina R.E. Nutq buzilishli bolalarning psixologiyasi. – Moskva, 1981.
3. G‘ofurova M. Maxsus pedagogika va logopediya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
4. Ellis A. Ratsional-emotiv terapiya asoslari. – New York, 1970.
5. Bek A. Kognitiv psixoterapiya nazariyasi. – London, 1985.
6. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Logopsixologiya bo‘yicha metodik qo‘llanma, 2022.